

دوماهنامه علمی- پژوهشی

شماره ۱ (پیاپی ۴۹)، فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۸، صص ۲۵۱-۲۶۶

حالت در زبان‌های روسی و فارسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان

میریلا احمدی^۱، محمدرضا محمدی^۲، فضا نظری^۳

۱. دانشیار زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۲. دانشیار زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۳. دانشجوی دکتری آموزش زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

پذیرش: ۹۷/۶/۲۶

دریافت: ۹۷/۲/۲۷

چکیده

در مقاله حاضر حالت در زبان روسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان بررسی شده است. در زبان روسی پیوند بین اعضای جمله با انتخاب درست حالت بیان می‌شود. این پیوند ممکن است بین اجزای مختلف کلام (فعل، اسم، صفت، قید و عدد) برقرار شود. در مقایسه با زبان روسی، در زبان فارسی مقوله حالت وجود ندارد و پیوند بین واژگان در جملات و ترکیب واژه‌ها به کمک حروف اضافه، نشانه‌های اضافه، ترتیب اجزای کلام یا حروف ربط برقرار می‌شود.

حالت‌های زبان روسی معمولاً چندمعنایی هستند. هر نوع حالت دارای مجموعه‌ای از معانی لغوی است. با توجه به مفهومی که هر حالت در زبان روسی دارد، به صورت معینی به زبان فارسی بیان می‌شود. بنابراین، بین نوع حالت در زبان روسی و ساختارهای نحوی زبان فارسی رابطه یک‌به‌یک کاملی وجود ندارد.

همچنین در این مقاله تلاش شده است ضمن بیان نحوه این‌گونه روابط و حالت‌های مختلف به زبان فارسی، به یافتن قوانین، قواعد کلی و بیان مشکلاتی که برای زبان‌آموزان ایرانی در فراگیری حالت زبان روسی وجود دارد اشاره و علل به وجود آمدن این‌گونه خطاها برای فارسی‌زبانان را با رویکردی تحلیلی بررسی کنیم.

واژه‌های کلیدی: حالت، آموزش، مشکلات فراگیری، زبان روسی، زبان فارسی.

۱. مقدمه

زبان پدیده‌ای پویاست. به همین دلیل پژوهش‌ها در این عرصه پایان‌ناپذیرند. به منظور استفاده درست از زبان به‌عنوان وسیلهٔ معاشرت و برقراری ارتباط، دانستن و آموزش صحیح زبان هم به‌عنوان زبان مادری و هم به‌عنوان زبان خارجی، امری ضروری است. در زبان روسی به‌دلیل ماهیت صرفی آن، اسامی با وابسته‌های مربوط به‌طور مستقل با افعال و صفات ترکیب می‌شوند. اسم با توجه به نقشی که در جمله ایفا می‌کند، در حالت (падеж - case) تغییر می‌کند. به عبارت دیگر صرف می‌شود. حالت یک مقولهٔ دستوری است که نقش نحوی اسم و ارتباط آن را در جمله با سایر واژه‌ها نشان می‌دهد. «در زبان روسی معاصر شش حالت وجود دارد که عبارت‌اند از: حالت فاعلی (именительный падеж)، حالت اضافی (родительный падеж)، حالت مفعول به-واسطه (дательный падеж)، حالت مفعول بی‌واسطه (винительный падеж)، حالت معیت (творительный падеж) و حالت تخصیصی (предложный падеж)» (Валгина, 2002: 126).

اسم در زبان فارسی فاقد پایانهٔ صرفی است و به همین دلیل صرف نظر از نقش و مفهومی که در جمله دارد، پایانه‌ها یا صورت ظاهر آن تغییری نمی‌کند. همچنین اسم در زبان فارسی فاقد مقولهٔ حالت است. پیوند بین واژگان در جمله‌ها و ترکیب واژه‌ها به‌کمک حروف اضافه برقرار می‌شود. «در زبان فارسی برای بیان پیوند واژگان در ترکیب واژه‌ها و جمله‌های ساده از ابزارهایی استفاده می‌شود که شامل الف) واژه‌های فرعی «حروف اضافه، حروف ربط و حرف «را»؛ ب) علامت اضافه، «کسرهٔ اضافه»؛ ج) ترتیب واژگان هستند» (Рубинчик, 2001: 349).

در تحقیق حاضر سعی می‌شود تا با استفاده از منابع معتبر و نظریات آنان به این پرسش مهم که حالت‌های روسی از منظر دستورنویسان و زبان‌شناسان دارای چه تقسیم‌بندی بوده است و چگونه به زبان فارسی بیان می‌شوند، پاسخ داده شود و علل بروز این‌گونه خطاها در دوره‌های مقدماتی آموزش زبان روسی، با رویکردی تحلیلی بررسی شود.

۲. پیشینه حالت در زبان فارسی

زبان‌های روسی و فارسی، به لحاظ تقسیم‌بندی‌های زبانی، از خانواده‌های هندواروپایی هستند. با وجود قرابت در زبان فارسی معاصر خلاف زبان روسی، حالت وجود ندارد. زبان‌آموز ایرانی، به دلیل عدم وجود حالت در زبان مادری، به هنگام فراگیری زبان روسی دچار چالشی بزرگ می‌شود.

حالت ابزاری است که نقش دستوری هر واژه را در جمله نشان می‌دهد. برای نمونه با استفاده از حالت، می‌توان فهمید که آیا یک اسم (نام واژه) در یک جمله، فاعل و مفعول است یا نقش ملکی دارد. حالت در زبان‌های تصریفی و پیوندی وجود دارد. حالت‌ها معمولاً با چسبیدن یک وند خاص به واژه یا به عبارت دیگر «صرف شدن یک اسم یا صفت» پدید می‌آیند.

زبان فارسی معاصر از حرف اضافه برای نشان دادن حالت‌های گوناگون نحوی استفاده می‌کند، تصریف نام ندارد. پارسی باستان دارای هشت حالت دستوری بوده است؛ بدین ترتیب: نهادی، مفعولی، وابستگی، ندایی، ازسویی، ابزاری، کنش‌گیری و مکانی. حالت دستوری در بسیاری از زبان‌های جهان دیده می‌شود. زبان‌هایی مانند فنلاندی (با ۱۶ حالت دستوری) و مجاری از پرحالت‌ترین زبان‌های دنیا هستند.

«زبان‌های هندواروپایی در اصل به شکل تاریخی دارای هشت حالت تصریفی بوده‌اند؛ ولی زبان‌های امروزی هندواروپایی، (از جمله فارسی) معمولاً بیشتر این حالت‌ها را کنار گذاشته‌اند و تعداد حالت‌ها در آن‌ها از هشت کمتر است. در زبان فارسی امروزی اسم فاقد مقوله حالت است» (باقری، ۱۳۸۶: ۱۶۴ - ۱۶۲).

زبان‌شناسان و دستورنویسانی مانند احمد شفائی، ناتل خانلری، روبینچیک و افچینیکوا در آثار خود به طور مفصل به موضوع و بحث حالت در زبان فارسی پرداخته‌اند. احمد شفائی دستورنویس زبان فارسی، در کتاب **مبانی علمی دستور زبان فارسی** که بر مبنای ساختارهای زبان روسی به توصیف زبان فارسی پرداخته است، چنین می‌نویسد:

نحو دانش مربوط به پیوند کلمات در داخل ترکیب‌ها، جملات ساده و مرکب است. ترکیب‌ها صرف نظر از شکل پیوندگیری عناصر به هر حال یک واحد نحوی نومیناتیف (نامی) هستند و به پرسش‌های ویژه اسم، یعنی «که؟» و «چه؟» پاسخ می‌دهند. ترکیب‌های کنونی زبان فارسی

از نظر شکل پیوندگیری عناصر متشکله در دو دسته بزرگ گرد آمده‌اند: ترکیب‌های اضافه‌ای و ترکیب‌های مجانب.

الف) ترکیب‌های اضافه‌ای دو عنصری: بهترین ملاک در تقسیم‌بندی ترکیب‌ها، ساخت مرفولوژیک اجزای ترکیب است. ترکیب‌های اضافه‌ای دو عنصری به هجده گروه تقسیم می‌شوند. در اینجا به سه گروه عمده بسنده می‌شود: گروه یکم، اسم + صفت: کلاس روشن، اراده قوی و دشمن زبون؛ گروه دوم، اسم + صفت نسبی: ساعت طلا، قاب نقره و ظرف بلور؛ گروه سوم، اسم + صفت تفضیلی (و بالعکس): کار بهتر، دوست وفادارتر و کلاس بالاتر.

ب) ترکیب‌های مجانب دو عنصری: خصوصیت اصلی رابطه مجانبیت آن است که در اثر تغییرات صوتی و همبستگی تلفظ، دو جزو ترکیب در هم می‌آمیزند و منسجم می‌شوند و بیشتر نیز از صورت ترکیب خارج و در جرگه کلمات مرکب داخل می‌شوند. این ترکیب‌ها به هفت گروه تقسیم می‌شوند که به اختصار به سه گروه اشاره می‌شود: گروه یکم، عدد اصلی + اسم: سه دانشجو، پنج کتاب و چهار قالی؛ گروه دوم، جانشین اشاره ای + اسم: این کتاب، آن دانشجو و همان مقاله؛ گروه سوم، کنایه پرسشی + اسم: چه کسی؟، کدام حرف؟ و چگونه چیزی؟

ج) زنجیر اضافه: هرگاه عنصر تعیین‌کننده با رابطه نحوی «اضافه» به عنصر تعیین‌شونده مربوط شود یک ترکیب اضافه‌ای دو عنصری را به وجود می‌آورد. زنجیر اضافه به هم‌پیوستگی ترکیب‌های اضافه‌ای است. کلمات داخل زنجیر (حلقه‌های زنجیر) با گروه ترکیب‌های دو-عنصری ارتباط و انتساب کامل دارد. مانند: کتاب دانشجوی سال سوم دانشکده ادبیات دانشگاه تهران...، کلاس وسیع زیبای روشن، در کلاس دانشکده...، وقت خوابیدن کودک.

د) ترکیب‌های زنجیری مختلط: در ترکیب‌های زنجیری مختلط هر دو نوع ترکیب (اضافه‌ای و مجانب) وجود دارد: دو کلاس روشن و وسیع این دانشکده ما، این سه نفر سرباز فداکار و جانباز جمهوری اسلامی نیرومند ما (شفائی، ۱۳۶۳: ۱۳۵ - ۱۵۸).

ناتل خانلری در *تاریخ زبان فارسی*، حالت‌های زبان فارسی را این‌گونه تشریح می‌کند: زبان‌های فارسی باستان هشت حالت برای نام وجود داشته که محل نحوی نام را در جمله نشان می‌داده است. در پارسی میانه و جدید این‌گونه صرف اسم بر اساس حالات نحوی یکسره از میان رفته و نکته‌هایی که با تغییر جزئی صرفی در پارسی باستان بیان می‌شد، به وسیله حرف‌های اضافه یا از روی نظم کلمات در جمله دریافت می‌شود.

حالات هشت‌گانه صرف نام در زبان‌های ایرانی باستان چنین بوده است: (۱) حالت کنایی، یعنی

کلمه در جمله «نهاد» واقع شده است؛ ۲) حالت آبی، یعنی کلمه در جمله «منادی» واقع شده است؛ ۳) حالت وابستگی، یعنی کلمه در جمله متمم اسم (مضاف‌الیه) است؛ ۴) حالت رای، یعنی کلمه در جمله مفعول است؛ ۵) حالت بایی، معادل متمم فعل با حرف اضافه «با»؛ ۶) حالت رای، معادل متمم فعل با حرف اضافه «به» یا «برای»؛ ۷) حالت ازی، معادل متمم فعل با حرف اضافه «از»؛ ۸) حالت اندری، معادل متمم فعل با حرف اضافه «اندر». البته موارد استعمال هر یک از ساخت‌های صرف نام به این صراحت و روشنی با موارد ذکرشده تطبیق نمی‌کند؛ بلکه اینجا منظور نشان دادن مثالی است (ناتل خانلری، ۱۳۸۶: ۱۸۷).

روبینچیک در کتاب *دستور زبان فارسی معاصر* می‌نویسد:

در زبان فارسی برای بیان پیوندهای واژگان در ترکیب واژه‌ها و جملات ساده، ابزاری مثل: الف) واژه‌های فرعی (حروف اضافه، حروف ربط و حرف «را»); ب) علامت اضافه «کسره اضافه»؛ ج) ترتیب واژگان استفاده می‌شوند. پیوند بین واژه‌ها ممکن است به صورت هم‌نشینی و تبعی باشد. در پیوندهای هم‌نشینی، واژه‌ها به طور برابر با هم ترکیب می‌شوند. هم‌نشینی به کمک حروف ربط به اضافه لحن کلام صورت می‌گیرد. برای بیان پیوندهای تبعی روش‌های زیر استفاده می‌شود: ساختار اضافه، ترتیب واژگان، باهم‌آیی، هدایت نحوی و هماهنگی. توزیع این روش‌ها یکسان نیست: در ترکیب واژه‌ها پیوندهایی مانند: ساختارهای اضافه، باهم‌آیی و هدایت نحوی و در جملات، پیوندهایی مثل: باهم‌آیی، هدایت نحوی و هماهنگی بر قرار می‌شود (2001: 349).

بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد، مقوله دستوری حالت در زبان فارسی باستان وجود داشته است؛ ولی بر اساس تغییرات زبانی و به‌مرور زمان این حالت‌ها از میان رفته و ابزارهای دستوری دیگری جایگزین آن شده‌اند.

در آثار و منابع روسی به مبحث حالت از زوایای مختلف پرداخته شده است. با وجود اختلاف نظرهای نویسندگان، در ادامه به برجسته‌ترین نظریات و پیشینه آن اشاره می‌شود.

۳. پیشینه حالت در زبان روسی

در زبان روسی پیوند بین اعضای جمله با انتخاب درست حالت بیان می‌شود. این پیوند ممکن است بین اجزای مختلف کلام (فعل، اسم، صفت، قید و عدد) برقرار شود. برزین^۴ در کتاب *تاریخ زبان‌شناسی روسی*، پیشینه حالت در زبان روسی را این‌گونه تشریح می‌کند:

در قرن دهم دستور کلیسایی اسلاوی، «دستور فلسفی» نامیده می‌شد. در این کتاب به پنج حالت اشاره شده است:

۱- حالت فاعلی (И. п. (правый))، ۲- حالت اضافی (Р.п. (родный))، ۳- حالت مفعول بی- واسطه (В.п. (виновный))، ۴- حالت مفعول با واسطه (Д.п. (дательный)) و ۵- حالت ندایی (звательный).

لامانوسف (М.В.Ломоносов) در سال ۱۷۵۵ در کتاب *دستور زبان روسی*، هفت حالت برای زبان روسی در نظر گرفت:

۱- فاعلی (именительный) ۲- اضافی (родительный) ۳- مفعول با واسطه (дательный) ، ۴- مفعول بی‌واسطه (винительный) ، ۵- ندایی (звательный) ۶- معیبت (творительный) و ۷- تخصیصی (предложный) (برزین، ۱۹۷۹: ۶- ۴۴).

به‌طور کلی می‌توان ادعا کرد فرضیه وجود حالت در زبان روسی به‌لحاظ تئوری دارای سابقه‌ای طولانی بوده است و با مرور زمان این حالت‌ها از لحاظ دسته‌بندی دستخوش تغییرات شده‌اند.

۴. مشکلات زبان‌آموزان ایرانی در فراگیری حالت‌های زبان روسی

زبان‌ها از لحاظ دستوری و ساختاری با یکدیگر اختلاف دارند. یکی از مشکلات فراگیری حالت‌های حرف اضافه‌ای زبان روسی برای فارسی‌زبانان، نبودن مقوله حالت در زبان مادری این دانشجویان و در برخی موارد نبودن معادل دقیق برای بیان آن و همچنین استفاده از سایر ابزارهای لغوی - نحوی است. سیستم حالت که یکی از ویژگی‌های زبان روسی است، نه تنها در فراگیری پایانه‌های صرفی، بلکه در کاربرد فرم‌های درست حالت اسامی در ساختار گفتاری مشکلات زیادی را برای فارسی‌زبانان ایجاد می‌کند.

به پاره‌ای از اشتباهات زبان‌آموزان ایرانی در استفاده از حالت‌های زبان روسی بر اساس مقاله‌ای با عنوان «بررسی خطاهای زبان‌آموزان فارسی‌زبان در آموزش زبان روسی بر اساس جدول طبقه‌بندی خطاهای کوردن» اشاره می‌کنیم.

جدول ۱: خطاهای زبان‌آموزان فارسی‌زبان در آموزش زبان روسی

Table 1: Persian speakers errors in teaching Russian language

ترکیب‌های درست	ترکیب‌های نادرست*
<i>На улице</i>	<i>В улице</i>
<i>В командировке</i>	<i>На командировке</i>
<i>С кафедры</i>	<i>Из кафедры</i>
<i>Иран одним взглядом</i>	<i>Иран в одном взгляде</i>
<i>Ему двадцать лет.</i>	<i>Он имеет двадцать лет.</i>
<i>Я купил книгу в магазине.</i>	<i>Я купил книгу из магазина.</i>
<i>Машина остановилась перед светофором.</i>	<i>Машина остановилась за светофором.</i>
<i>Учитель задал вопрос ученику.</i>	<i>Учитель задал вопрос от ученика.</i>
<i>Надо приспособливаться к новым условиям.</i>	<i>Надо приспособливаться с новыми условиями.</i>
<i>Моя сестра всегда советует мне.</i>	<i>Моя сестра всегда советует мнея.</i>

۱. بیشتر مشکلات بین‌زبانی با استمرار در یادگیری و به‌کارگیری و همچنین آشنایی بیشتر زبان‌آموزان برطرف می‌شود (بهزادی، ۱۳۸۴: ۸۰ - ۸۱).
در زبان فارسی که ساختارهای تحلیلی برقرار است و فاقد حالت است، واژه‌های فرعی نقش ویژه‌ای دارند. از بین واژگان فرعی نقش حروف اضافه که رابطه‌ی تبعی را بین اعضای ترکیب واژه و جمله برقرار می‌کنند، پررنگ‌تر است. برخی از اشتباهات دانشجویان ایرانی در کاربرد حالت هنگام آموزش زبان روسی در دانشگاه‌های ایران به شرح زیر است:

جدول ۲: خطا در استفاده از حروف اضافه

Table 2: The errors in using prepositions

ردیف	پرسش	پاسخ درست	پاسخ نادرست*
۱	<i>Где вы берёте книги? (большая библиотека)</i>	<i>В большой библиотеке.</i>	<i>На большой библиотеке.</i>
۲	<i>Где живёт ваш брат? (север)</i>	<i>Мой брат живёт на севере.</i>	<i>Мой брат живёт в севере.</i>
۳	<i>Куда вы идёте? (Московский государственный университет)</i>	<i>Я иду в Московский государственный университет.</i>	<i>Я иду в Московском государственном университете.</i>

۲. در مجموع، خطاهای زبان‌آموزان ایرانی به علت تنوع پایانه‌های صرفی و عدم آگاهی از هدایت نحوی در حالت‌های مختلف است. معمولاً زبان‌آموزان حالت‌های زبان روسی را از طریق ترجمه آن‌ها از زبان فارسی به کار می‌برند. همچنین، قرار گرفتن متوالی تعداد زیادی از حالت‌ها از یک‌سو و تنوع کاربرد حروف اضافه از سویی دیگر، کافی نبودن زمان در برنامه درسی، کتب درسی، منابع لازم، مجموعه تمرینات و ... برای فراگیری مطالب تأثیر منفی در فراگیری حالت‌های زبان روسی برای زبان‌آموزان فارسی دارد. به منظور اجتناب از این مشکلات، پیشنهاد می‌شود تنها پربسامدترین حالت‌ها آموزش داده شود. کاربرد حالت‌ها باید همراه با تمرینات و متون مفید باشد.

قلعه‌بندی در پایان‌نامه خود با عنوان *بررسی خطاهای فارسی‌زبانان در کاربرد پیشوندهای فعلی*، خطاهای احتمالی زبان‌آموزان ایرانی را در استفاده از پیشوند افعال در زبان روسی بررسی کرده است. گفتنی است در زبان روسی پیشوند فعلی در کاربرد واژه‌های وابسته با آن، اسم و سایر وابسته‌های آن ارتباط تنگاتنگی دارد (قلعه‌بندی، ۱۳۸۹: ۷۰-۸۷).

در مجموع می‌توان خطاهای زبان‌آموزان ایرانی را در به‌کارگیری اسامی در حالت‌های روسی چنین تقسیم‌بندی کرد: (۱) خطاهای حالت، به دلیل عدم وجود مقوله حالت در زبان فارسی، (۲) عدم تطابق ارتباط حالت با فعل، اسم، صفت و قید در زبان‌های روسی و فارسی و (۳) ارتباط پیشوند فعل با حرف اضافه جهت به‌کار بردن حالت صحیح.

۴-۱. خطاهای حالت به دلیل عدم وجود حالت در زبان فارسی

در زبان روسی خطاهای حالت به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) به‌کار بردن نادرست حالت اسم بدون حرف اضافه و ب) به‌کار بردن نادرست حالت با حرف اضافه. برای تشخیص اشتباه باید ضمن دانستن قواعد مربوط، اسم را در شکل درست حالت قرار داد. در زبان روسی هر حرف اضافه در حالت خاصی به‌کار برده می‌شود. لذا، به‌کار بردن درست آن‌ها مستلزم دانستن حالات مربوط است. برخی از حروف اضافه رایج و حالت مربوط به آن‌ها به شرح زیر است که زبان‌آموز باید به‌خاطر بسپارد:

حروف اضافه زیر با حالت اضافی P.п. به‌کار می‌روند:

به وسیله *путём*، به قدر *по мере*، اغلب *по части*، به کمک *с помощью*، به مناسبت
по случаю، با عنوان *под видом*، مثل *вроде*، به صورت *в виде*،
 حروف اضافه به لطف *благодаря*، مطابق *согласно*، خلاف *вопреки*، با
 وجود *наперекор*، مشابه *подобно*، به استقبال فقط با حالت مفعول با-
 واسطه *Д.п.* به کار برده می شوند:

مطابق دستور - *по* (چому?) *согласно*، علی رغم عقیده - *вопреки* (چому?)
по (چому?) *согласно*، به استقبالی برادر رفت -
пошёл навстречу (кому?) *брату*

حرف اضافه «*по*» به معنای «بعد از» با حالت تخصیصی *П.п.* به کار می رود:
 بعد از آمدن به مسکو - *по* *приезде* *в Москву*، بعد از پایان نمایش -
по *окончании* *спектакля*، بعد از سپری شدن مدت - *по* *истечении* *срока*، بعد از
 خاتمه سال تحصیلی - *по* *завершении* *учебного* *года*، بعد از پایان اقدامات -
по *окончании* *мероприятия*، بعد از رسیدن به شهر - *по* *прибытии* *в город*،
 همچنین مواردی را که ذکر می شود باید در جملات بدون حرف اضافه و با حرف اضافه
 به خاطر سپرد:

عوارض عبور را پرداختن - *оплатить* *проезд*، برای سفر کرایه پرداختن -
платить/заплатить/уплатить за проезд، پوشاندن *кого? что?* *одеть*،
 لباس پوشاندن به برادر *одеть* *брат*، پوشیدن *на кого-то* *надеть*، کت، پوتین، ماسک
 را پوشیدن *надеть* *пиджак*، *ботинки*، *маску*، اطمینان به پیروزی *в*
уверенность (*в* *победу*، *чём?*) *в* *победу*، پیروزی را باور داشتن *вера* (*во что?*)
 برای مثال به بررسی مواردی می پردازیم که در به کار بردن حالت، خطا صورت گرفته
 است:

а) *Лётчик действовал согласно инструкций, полученных от*
главного диспетчера аэропорта. (نادرست) *

б) *Лётчик действовал согласно инструкциям, полученным от*
главного диспетчера аэропорта. (درست)

خلبان مطابق دستورالعمل دریافتی از اتاق فرمان فرودگاه عمل کرد.

در جمله a واژه *инструкций* اشتبهاً در حالت اضافی P.п. قرار گرفته است. در حالی که باید در حالت مفعول باواسطه Д.п. قرار گیرد؛ زیرا حرف اضافه (مطابق/согласно) اسم بعد از خود را به حالت مفعول باواسطه Д.п. هدایت می‌کند. بنابراین، جمله b درست است.

a) *По приезду в город мы остановились в маленькой уютной гостинице.* (نا درست)*

b) *По приезде в город мы остановились в маленькой уютной гостинице.* (درست)

ما بعد از رسیدن به شهر در مهمان‌سرای کوچک و راحتی اقامت کردیم.

در جمله a واژه *приезду* با حرف اضافه (بعد از/по) در حالت مفعول باواسطه Д.п. قرار گرفته است، در حالی که باید در حالت تخصیصی П.п. قرار گیرد. بنابراین جمله b درست است.

معمولاً بیشتر خطاها در انتخاب حالت در زبان روسی ناشی از «تأثیر معنایی واژگانی به زبان مادری» است که از نظر معنا نزدیک به هم هستند:

دلالت داشتن بر قدرت – *свидетельствовать (о чем) о мощи* – قدرت را نشان دادن – *показывать (что) мощь*، نگرانی/نگران/نگران شدن به خاطر کارها – *озабоченность/озабоченный/озаботиться (чем) делами* نگرانی در مورد کار/ برای کار – *тревога (о чем) о делах/(за что) за дела*

تعداد قابل توجهی از کلمات هم‌خانواده در جملات روسی، هدایت نحوی آن‌ها در حالت‌های مختلف به کار برده می‌شوند: *удивляться его* – *удивлён его терпением* – *терпению* متعجب از صبر او – *عصبانی شدن از شوخی* / *احمقانه* – *рассердиться на глупую шутку*، *عصبانی از شوخی احمقانه* – *рассержен глупой шуткой*

در جملات زبان روسی، روابطی که بیشتر جنبه اطلاع‌رسانی دارند، ویژه برخی از واژگان‌های توصیفی هستند که در حالت اضافی P.п. با حروف اضافه «تا-до» و اغلب «по части» به کار برده می‌شوند: پای ثابت میهمانی‌ها – *охотник до вечеринок*، وارد به اغلب قوانین – *дока по части законов* در حالت مفعول صریح В.п. با حرف اضافه «در» : «ماهر، استاد در حقه‌بازی – *мастак, мастер, мастерица на выдумки*، ساعی در کار –

зверь на работу. و در حالت تخصیصی П.п با حرف اضافه «в»: ماهر در کاری -
(Русская грамматика, 1980: §1827)дока в каком-н. деле

معادل‌های فارسی در زبان روسی برای افعال متعدی معمولاً متعدی هستند و با مفعول صریح بیان می‌شوند. در زبان فارسی اسم فاقد مقوله حالت است. مفاهیم دستوری در زبان روسی با انواع حالت‌ها و حروف اضافه بیان می‌شوند و معادل آن‌ها در زبان فارسی به صورت تحلیلی و به کمک حروف اضافه، حرف (را)، ترکیب‌های اضافی و سایر روش‌ها بیان می‌شوند.

حالت اضافی Р.п زبان روسی در ترکیب واژه‌های اسمی و فعلی به کار می‌رود. حالت اضافی Р.п اسمی، روابط مختلف نحوی را بیان می‌کند: ۱) رابطه تعلق (дом друга خانه دوست)، ۲) رابطه شخص با هر مجموعه یا با شخصی دیگر (член партии عضو حزب، дочь врача دختر پزشک)، ۳) نامیدن حامل یک نشانه (глубина реки عمق رودخانه، запах цветов عطر گل‌ها)، ۴) نامیدن فاعل یا وضعیت یک عمل (приказ директора دستور مدیر، болезнь учёного بیماری دانشمند)، ۵) نامیدن مفعول یک عمل (решение задачи حل مسئله) و ۶) نامیدن جزئی از یک کل (крыша дома بام خانه، занятия شروع کلاس‌ها) و ... در همه این ترکیب‌های اضافی Р.п در معادل‌های فارسی، معمولاً اسم در نقش عضو دوم ترکیب اضافه قرار می‌گیرد. تعیین‌کننده هماهنگ یا شمار عددی وابسته به آن که با واژگان نام برده شده به عنوان تعیین کننده اسم شرکت می‌کنند، به حالت اضافی Р.п مربوط می‌شود (در این صورت «حالت اضافی تعلقی» نامیده می‌شود). در زبان فارسی این حالت اضافه تعلقی و واژه‌های وابسته آن معمولاً مطابق با هر واژه مرکب است: мужчина высокого роста مرد بلندقامت، мальчик семи лет پسر هفت‌ساله و ... بعضی از ترکیب‌های بدون حرف اضافه زبان روسی در حالت اضافی Р.п در زبان فارسی، به صورت اسامی مرکب استفاده می‌شوند: таблица умножения جدول ضرب. گاهی ترکیب‌های بدون حرف اضافه در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند: защита мира دفاع از صلح. گاهی ترکیب‌های با حرف اضافه، بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: изделия из железа از آهن آلات.

حالت مفعول به واسطه Д.п بیشتر به عنوان متمم فعل استفاده می‌شود. اسامی گرفته شده

از فعل نیز هدایت نحوی را در فعل معادل دارند و اسم بعد از خود را به حالت مفعول به- واسطهٔ *Д.п* هدایت می‌کنند: *ответ товарищу* جواب به دوست، *письмо брату* نامه به برادر و ... در حالت مفعول به واسطهٔ *Д.п* نیز ترکیب واژه‌های بدون حرف اضافه مشاهده می‌شوند که در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند و ترکیب واژه‌های با حرف اضافه که بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: *букет бабушке* دسته گل برای مادر بزرگ، *верность слову* وفای به عهد و ... با این حال بعضی از ترکیب واژه‌های حالت مفعول به واسطهٔ *Д.п* در متن ممکن است به صورت اضافه به زبان فارسی ترجمه شوند: *брату* در نامهٔ به برادرش.

حالت مفعول صریح *В.п.* بدون حرف اضافه با افعال به کار برده می‌شود. حالت مفعول صریح *В.п.* با حرف اضافه هم ممکن است در ترجمه به فارسی، بدون حروف اضافه بیان شود: *кровоизлияние в мозг* خونریزی مغزی، *бег на сто метров* دو صد متر.

حالت معیت *Т.п* ممکن است در ترکیب واژه‌های فعلی و اسمی به کار برده شود. در حالت معیت *Т.п* نیز ترکیب واژه‌های بدون حرف اضافه وجود دارند که در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند: *удар ногой* ضربه با پا. ترکیب واژه‌های با حرف اضافه که بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: *ведро с водой* سطل آب، *угроза силой* تهدید به زور، *занятие музыкой* اشتغال به موسیقی.

حالت تخصیصی *П.п* در زبان روسی فقط با حروف اضافه به کار برده می‌شود، در عین حال بعضی از ترکیب واژه‌ها در ترجمه به زبان فارسی بدون حرف اضافه بیان می‌شوند که مشکلات معادل‌سازی را برای زبان‌آموز فراهم می‌کند: *безопасность на дорогах* ایمنی راه‌ها، *воспоминание о прошлом* خاطرهٔ گذشته (Назари، 2010: 8-14).

۴-۲. **عدم تطابق ارتباط حالت با فعل، اسم، صفت و قید در زبان‌های روسی و فارسی**
هدایت نحوی تعداد بیشماری از کلمات هم‌خانواده در جمله‌های روسی، در حالت‌های مختلف به کار برده می‌شوند، به عبارت دیگر اجزای مختلف کلام، فعل، اسم و ... گاه با حالت‌های مختلفی بیان می‌شود که با معادل آن‌ها در زبان فارسی مطابقت ندارد و سبب خطای کاربرد حالت برای واژهٔ روسی می‌شود:

ملاقات کردن (I) - встретить (II) кого-что: من دوستم را در خیابان دیدم -
 Я встретил друга на улице, دشمن با مقاومت سرسختانه‌ای مواجه شد -
 Враг встретил упорное сопротивление, ملاقات، دیدار с кем-чем: دیدار
 دانشجویان با نویسندگان - *Встреча студентов с писателями*، ملاقات بین رئیس جمهور
 روسیه و آمریکا - *Встреча между президентом России и президентом США*
 ملاقاتی، تلاقی: встречный: قطار تلاقی - *Встречный поезд*، به استقبال
 кому-чему-н. به استقبال میمانان رفتن - *Выйти навстречу гостям*
 در عین حال، برخی از کلمات همخانواده روسی در حالت یکسان قرار می‌گیرند و از آنجا
 که در زبان فارسی دارای معادل یکسان است، زبان آموز در کاربرد واژه روسی و حالت آن
 دچار خطا نمی‌شود:
 باور داشتن، ایمان داشتن - *поверить - верить*، به پیروزی ایمان داشتن -
Верить в победу: ایمان به پیروزی - *Вера в победу*.

۴-۳. ارتباط پیشوند فعل با حرف اضافه در به‌کار بردن حالت صحیح

پیشوند افعال در زبان روسی بیشتر تعیین‌کننده حروف اضافه بعد از آن و حالت در ترکیب
 با سایر اجزای کلام است:
 حرف زدن *говорить что, о ком-чём, на кого*، حرف را تا آخر زدن - *договорить*
 در مورد کارها صحبت کردن - *договорить о делах*، محکوم کردن به حبس در
 زندان - *приговорить к тюремному заключению*
 واژه‌های روسی همخانواده دارای ریشه مشترک نیز معمولاً دارای هدایت نحوی مختلف
 هستند که زبان آموز ایرانی به دلیل تعمیم دادن ساختار زبان مادری به زبان خارجی، در
 به‌کارگیری آن‌ها اشتباهاتی را انجام می‌دهد. برای مثال فعل *писать* با واژه‌های هم‌ریشه،
 اسم، صفت و ... و همچنین این فعل با پیشوندهای مختلف، دارای ریشه‌های مشترک هستند؛
 اما هدایت نحوی متفاوت دارند و بالطبع واژه‌های بعد از آن با حالت‌های مختلف بیان می‌شوند:
 نوشتن *писать-написать что, о чем/про что, кому/к кому* نوشتن داستان‌ها -
Вписать фамилию в - نام خانوادگی در فهرست درج کردن - *написать рассказы*

список, چند خط دیگر افزودن (نوشتن) - Приписать несколько строк - متن را در یک صفحه جا دادن - Уписать текст на одной странице - نامه به پدر - письмо отцу - نامه پدر - письмо отца - امتحان کتبی - письменный экзамен - او کتباً به من پاسخ داد - Он письменно ответил мне

۵. نتیجه

اجزای مختلف کلام در زبان فارسی فاقد مقولۀ حالت همانند زبان روسی است؛ لذا همواره زبان آموز علاوه بر نیاز به آگاهی از حالت اجزای مختلف کلام در زبان روسی، نیازمند اطلاع و آگاهی از مشابهت‌ها و مغایرت‌های کاربرد این مقوله است.

در پاسخ مطرح‌شده در مقدمۀ تحقیق جاری، ذکر این نکته که مابازای ساختارهای مختلف موجود و روابط نحوی بیان حالت در زبان روسی به زبان فارسی، از ساختارهای متفاوتی به لحاظ ماهیت می‌توان استفاده کرد و مشکلات فراگیری حالت برای زبان‌آموزان ایرانی را بر اساس نظرات زبان‌شناسان و دستورنویسان می‌توان عوامل و راهکارهایی را ارائه کرد که بیان می‌شود:

۱) وجود شش حالت صرفی مفرد و شش حالت صرفی جمع برای برخی از اجزای کلام (اسم، صفت، عدد و ...) با حرف اضافه و بدون حرف اضافه در زبان روسی و اساساً فقدان حالت در زبان فارسی که برای جبران آن از ساختارهای متناظر در زبان فارسی باید بهره‌گیری کرد.

۲) عدم آگاهی زبان‌آموزان از هدایت نحوی اجزای مختلف کلام زبان روسی و خطای کاربرد آن‌ها در مواردی که با زبان مادری تطابق ندارد و لزوم اشاره به ساختارهای تقابلی آن‌ها در برنامه آموزشی.

۳) کافی نبودن زمان ارائه تمام این موارد در برنامه درسی برای زبان‌آموزان، و لزوم تدوین آن‌ها در سرفصل و مواد درسی مختلف.

۴) کمبود منابع آموزشی و پژوهشی صورت‌گرفته در زمینه تقابل کاربرد صحیح حالت در زبان‌های روسی و معادل‌سازی آن‌ها به زبان فارسی از منظر زبان‌شناسی مقایسه‌ای - مقابله‌ای و برطرف کردن خطاهای زبان‌آموزان ایرانی.

۶. پی‌نوشت‌ها

۱. Березин

۲. (یا نامشی) در اصل منبع چنین آورده شده است.
۳. (یا "صرفی") در اصل منبع چنین آورده شده است.

۷. منابع

- باقری، مه‌ری (۱۳۸۶). *تاریخ زبان فارسی*. تهران: قطره.
- بهزادی، بهار و محمدرضا محمدی (۱۳۸۴). «بررسی خطاهای زبان‌آموزان فارسی‌زبان در آموزش زبان روسی بر اساس جدول‌بندی خطاهای کورد». *گرایش‌های نوین در زبان‌شناسی و آموزش زبان*. ج ۱. تهران: سمت.
- شفقائی، احمد (۱۳۶۳). *مبانی علمی دستور زبان فارسی*. نوین.
- قلعه‌بندی، سیده صفورا و محمدرضا محمدی (۲۰۱۰). *بررسی خطاهای فارسی‌زبانان در کاربرد پیشوندهای فعلی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته آموزش زبان روسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- Березин Ф.М. (1979). *История русского языкознания*. - М.: Высш. школа.
- Валгина Н.С. Розенталь Д.Э. и др. (2002). *Современный русский язык: Учебник*/под ред. Н.С. Валгиной 6-е изд. перераб. и доп. - М.: Логос, - 528 с.
- Восканян Г. А. (1993). *Русско-персидский словарь*, Тегеран.
- Овчинникова И.К., Фуругиан Г.А. и др. (1387), *Русско-персидский словарь*, Мешхед.
- Рубинчик Ю.А. (2001). *Грамматика современного персидского литературного языка*, М, Издательская фирма «Восточная литература» РАН.
- *Русская грамматика* (1980). Шведова Н.Ю. (гл. ред.), Академия наук СССР институт русского языка - М.: Наука.
- Назари, Феззе (2010). *Управление имён существительных в русском языке*

и способы его выражения в персидском языке. Руководитель: к.ф.н. М.
Ахмади, маг. дисс. по обучению русскому языку, Тарбиат Модарес.